

פתרון הבחינה

ספרות

קיץ תשע"ט, 2019, שאלון: 8281
מוגש ע"י צוות המורים של "יואל גבע"

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.

2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.

3. כל התשובות מנוסחות בראשי פרקים.

פרק ראשון – שירה (שירת ימי הביניים, שיר שלא נלמד, שירת ביאליק, שירת

לאה גולדברג)

יש לענות על 1 מתוך 4 שאלות

"ישנה בחיק ילדות" / יהודה הלוי

שאלה מספר 1

בשיר "ישנה בחיק ילדות" באה לידי ביטוי מורכבות החוויה הדתית כמו גם השקפת העולם של המשורר השואבת את השראתה מתפיסת עולם דיכוטומית של גוף ונפש.

המשורר רואה בחוויה הדתית סוג של התעלות רוחנית המלווה בתחושה של השתייכות, השמורה רק לאדם שוויתר על התבוססות בהנאות גופניות והתעלה לקיום רוחני שעיקרו רדיפת מוסר.

סעיף א

- בית ראשון - הדובר השירי קורא לנפשו להתעורר משנתה. השינה מאופיינת כמצב קיומי פסיבי, נוח וחסר מודעות: "ישנה בחיק ילדות, למתי תשכבי"? הנשמה מצוירת כתינוקת המסרבת להתעורר, המתרפקת על חיק אימהי נוח. מצב קיומי זה הוא זמני ודינו להסתיים: "דעי כן נעורים כנעורת ננערו!". הנעורים עתידים לחלוף מהר בלי להשאיר סימן כמו שהנעורת, החלק הטפל של צמח הפשתן, עף ברוח בלי להשאיר חותם. הנעורים, הילדות, הם מטאפורה לקיום גשמי.
- בית ב - הדובר השירי מדגיש את הזמניות כמאפיינת את תקופת הנעורים: "הלעד ימי שחרות?" בעזרת השאלה הרטורית הוא מעורר מודעות לזמניות של ימי הנעורים על חוסר המחויבות המאפיינת אותם. מתוקף זמניות זאת הוא דורש מהנשמה עשייה פעילה: "קומי צאיי" / "ראיי": הוא מתמקד בשערות השיבה, המרמזות שתקופת הנעורת חלפה, מה שמחייב שינוי בהתנהלות.

שערות השיבה מתפקדות כשליחים המטיפים מוסר לאדם ומזכירים לו את ייעודו. השיבה היא מטאפורה לקיום רוחני.

- בית ג - הבית פותח בהוראה: "והתנערי", כלומר, הסירי מעליך כל שריד של נעורים ושל הבלי העולם. להמחשת עוצמת ההתנערות הנדרשת, משתמש הדובר השירי בדימוי הציפור. הוא מטיף לנפשו להתנער מהבלי העולם הזה כמו ציפורים המתנערות מטל הלילה. הדימוי ממחיש את הנחישות והטוטאליות המאפיינות את ההתנערות.
- בית ד - אם בבית א' הדובר השירי מידע את הנשמה, הרי בבית ב' ו-ג' הוא מזרז אותה לצאת לפעול ובבית ד' הוא משרטט לה נתיב שכיוונו למעלה. ההוראה המתנסחת היא שכדאי להיחלץ מהקיים כדי להמריא ממנו לקיום ערכי יותר.
- בית ה' - רק לאחר שהנשמה תחלץ מהפסיביות שלה, מההתבוססות בקיום הארצי, היא תמצא את יעודה, שהוא התמסרות לאל בחברת נשמות נוספות. רק מי שהצליח להתנער מן הזמן יוכל לעבוד את האל בשלמות, להתקרב אליו באמצעות התפילה. כי: "בפי ישרים תתהלל, ובדברי צדיקים תתברך, ובלשון חסידים תתרום, ובקרב קדושים תתקדש" (מן התפילה). דימוי הנשמות ללהק ציפורים, הנוהר אל טוב ה', הוא פיתוח של תמונת הציפורים המעוצבת לאורך השיר.
- בשיר מתוארת תנועה בשני צירים: מלמטה למעלה ותנועה של התרחבות מחויה פרטית לחוויה כלל אנושית, קולקטיבית. התנועה מלמטה למעלה היא התנועה של הנשמה היוצאת, מתנערת, דואה כדרור, רודפת אחר אלוהיה. התנועה של ההתרחבות היא התנועה של הנשמה המתנערת מהבלי העולם ומצטרפת לנשמות נוספות הנוהרות אל טוב ה', וזוכה בתחושה של אחווה ושותפות אנושית. באמצעות תנועה בשני צירים מתוארת מורכבות ואיכות החוויה הדתית ובה לידי ביטוי תפיסת עולמו.

סעיף ב

- שניים מן האמצעים של ימי הביניים, אותם אסביר הם: תפארת הפתיחה והחרוז המברית.
- השירה העברית בספרד צייתה למוסכמות צורניות נוקשות שהבולטות בהם הם: חרוז מברית, נוסחאות פתיחה וסיום.
- השיר חייב להיות מחורז על ידי חרוז מברית: חרוז אחד לאורך כל השיר. בשירנו כל השיר מסתיים בצליל "רו", צליל אונומטופאי המחקה את קול הציפור, בעל חיים שיכול להמריא למרומים כפי שנדרש מהאדם המאמין.
- נוסחאות פתיחה - תפארת הפתיחה: הדלת והסוגר חייבים להתחרז בחרוז פנימי, חייב להיות בינם קשר משמעותי של השלמה או של ניגוד והם חייבים להיות עשירים בקישורים. השיר "ישנה בחיק ילדות" שומר על תפארת הפתיחה, להוציא ציות למוסכמת החרוז הפנימי. הבית הפותח עשיר בקישורים: מטאפורת היקיצה, הדימוי לנעורת וצימוד עשיר: "נעורים כנעורת ננערו".

מעבר לכך יש בבית הפותח שאלה רטורית, המעצימה את סערת הרגשות של האדם החווה הארה. בין הבית לסוגר יש קשר של השלמה: שאלה ותשובה.

שירת ביאליק

"הכניסיני תחת כנפך" – חיים נחמן ביאליק

שאלה מספר 5

ברבים משירי האהבה של ביאליק פונה המשורר אל הנמענת ומביע קרבה ואינטימיות, אך בפניה זו הוא מביע גם אכזבה ותסכול מן הקושי להגשים את האהבה. בשיר "הכניסיני תחת כנפך" הקרבה והאינטימיות באות לידי ביטוי מתוקף מטאפורת הציפור ומטאפורת האם והאחות, כאשר האכזבה והתסכול מודגשים על ידי השאלות הרטוריות והחזרות.

- בית א' - השיר פותח בפנייה ישירה אל האהובה. הדובר השירי מבקש ממנה בקשת חסות והגנה ושתעניק לו חמימות משפחתית: "הכניסיני תחת כנפך / והיי לי אם ואחות". לכאורה, אהבה שאינה תלויה בדבר, חמימות שאין בה אהבה ארוטית. אך, מתוקף ההרמז למגילת רות, הבקשה מוטענת במשמעות ארוטית.
- הדובר השירי רוצה לטמון את ראשו בחיק האהובה והוא זקוק לחיקה כ"מקלט לתפילותיו הנידחות". כלומר, הוא זקוק למי שתיתן לו תחושת שייכות וביטחון, לאוזן קשבת, למי שתאזין לתפילותיו המיוסרות מתוך אמפטיה וחום. מכאן, שהדובר השירי משתוקק ונכסף לאהבה ארוטית שיש בה חמימות אנושית מעורבת בסבלנות והכלה.
- מטאפורת הציפור ומטאפורת האם והאחות מציירות ציור של קרבה ואינטימיות.
- בבית ב', ג' ו-ד' - מגלה הדובר השירי לאהובתו את סודותיו וחושף את אכזבותיו. הוא מתוודה בפניה שמעולם לא זכה בחוויית הנעורים, מעולם לא ידע אהבה ומעולם לא הגשים את חלומותיו. בתהליך של ויודוי מדורג מתגלה תחושה של אכזבה טוטאלית. להלן הפירוט:
- בבית ב' מתוודה הדובר השירי על סוד מייסר. הוא החמיץ את תקופת הנעורים, על שמחת החיים והתקוות המאפיינות תקופה זו: "אומרים, יש בעולם נעורים - היכן נעוריי?" את סודו הוא עתיד לחשוף: "בעת רחמים, בין השמשות". זה מועד שקיעת השמש בין הערביים. השעה שנבחרה היא שעה רומנטית כמו גם שעה של רצון טוב. שעת בין השמשות של שבת היא שעת הרחמים על פי הקבלה.
- בבית ג' מתוודה הדובר השירי על החמצת נוספת: לא רק את נעוריו החמיץ אלא גם את האהבה. הוא חש תשוקה פנימית שורפת, אך מעולם לא חווה אהבה ממשית ומבקש לדעת מהי בכלל אהבה: "אומרים, אהבה יש בעולם - מה - זאת אהבה?"

- השאלות הרטוריות החוזרות על עצמן בסוף הבית מדגישות את תחושת האכזבה והתסכול שחש המשורר כשבבית ד' מנסח הדובר השירי תחושה של אכזבה טוטאלית. הוא מרגיש מרוקן מתקווה, מחלומות ובעיקר מרגיש מרומה. תחושת הריק הפנימי מחוזקת על ידי חזרה על מילת השלילה: "אין".
- בית ה' – אחרי תיאור תחושה של מפח נפש, הוא מנסח פעם נוספת את הבקשה שהעלה בבית א'. החזרה מבטאת אמונה ותקווה שהנמענת תקבל אותו ותכיל אותו בסובלנות ובאהבה. החזרה של הבית הראשון בסוף השיר עשויה להתפרש גם כביטוי לייאוש חובק כל, ללא מוצא. המבנה המעגלי משקף תחושה של מלכוד ללא פתרון.
- לפנינו שיר אהבה מתלבט ומתחבט. זה שיר ווידוי שבסיסו פניה נרגשת לאהובה. זה שיר אהבה המבכה את היעדרות האהבה כשהאהבה הנכספת היא גם ארוטית וגם אפלטונית. השיר עצמו נע בין תקווה לייאוש ואינו מספק תשובה חד משמעית לשאלה "מה זאת אהבה?"

שירת לאה גולדברג

"האמנם עוד יבואו ימים בסליחה ובחסד" – לאה גולדברג

שאלה מספר 8

המתח בין המצוקה והייאוש לבין התקווה בא לידי ביטוי באמצעות הניגוד בין תמונת ההליכה בשדה ובין תמונת הדרך. ההליכה בשדה היא מטאפורה להנאה מפשטות הקיום האנושי. בעתיד אפשר יהיה ליהנות מהליכה ללא דאגות בשדה תוך התמזגות טוטאלית עם הטבע. הליכה רגועה ושלווה זו עומדת בניגוד להליכה בהווה הנוכחי בדרכים מפחידות "שסמרו מאימה ומדם".

- בית א' פותח בתהייה שמנסחת הדוברת השירית ומופנית אל "ההולכת", שהיא "האני" הפנימי, המהות הנפשית. הדוברת השירית שואלת את עצמה אם ייתכן שיעו ימים אחרים, ימים של סליחה ושל חסד, שיתאפיינו ביכולת להתענג על הדברים הפשוטים בחיים, כמו התמזגות טוטאלית עם הטבע. האפשרות ללכת בשדה כהלך תם, להתענג על מגע הרגל בעלי האספסת, ללא מחשבות זדון מפריעות, נתפסת כמושא כיסופים. אפילו דקירת שלפי השיבולים נחוות כמעגנת.
- בבית ב' נשקלת האפשרות להתמזג עם הטבע התמזגות המשתפת, נוסף על הרגליים, איברים נוספים כמו כתפיים, חזה, צוואר וראש. התמונה הנחלמת היא תמונה של הליכה מעגנת בגשם, שעה שטיפות גשם משיגות את "ההולכת", מרעננות אותה ומרגיעות אותה: "ותלכי בשדה הרטוב וירחב בדך השקט / כאור בשולי הענן".
- בבית ג' נשאלת השאלה אם ייתכן מצב עתידי בו אפשר יהיה ללכת ו"לנשום את ריחו של התלם נשם ורגוע" ולראות "את השמש בראי השלולית הזהוב". כלומר, אם אפשר יהיה אי פעם לחוות חוויה חושית משכרת, המערבת את חוש הריח ואת חוש הראייה. התשובה לכל השאלות מתנסחת בשורות 3-4 בבית זה: עוד יגיעו ימים של תקווה ושל חסד, שבהם נוכל להגיע להתמזגות טוטאלית וחושית עם הסובב אותנו, אם נקפיד לשמור על פשטות. הפשטות כדרך חיים היא תשובה לשאלת "האומנם"; פשטות במשמעות של תפיסת עולם נאיבית, ילדותית, דרך עיניים של ילד מאמין, אוהב ותמים: "ופשוטים הדברים וחיים ומותר במ לנגוע / ומותר, ומותר לאהוב".

- בבית ד' מגיעה תשובה לשאלת ה"תלכיי" (המופיעה בבית א'). התשובה חד-משמעית: כן, "את תלכיי בשדה. לבדך." משמעות התשובה היא שעוד יגיעו ימים טובים שבהם אפשר יהיה להתענג על הליכה שקטה, המתמזגת עם הסובב כמדומיין. ההליכה העתידית תהיה מענגת, אך גם תהווה הצהרה קיומית, כי היא תיעשה לבד. ההליכה לחוד, לא יחד, היא ביטוי של תפיסת עולם שלפיה יש להתמודד עם השׂרפות והאימה, שהן חלק ממצייאות קיומנו הקשה, בהוקרת פשטות הקיום, וזאת בהתנהלות ישרה, כנועה וצנועה, מפני שרק כך אפשר להגיע לדרגה אנושית גבוהה, ולהיות "כאחד הדשאים, כאחד האדם".
- השיר נכתב ב-1943 כתגובה לאירועים המחרידים של מלחמת העולם השנייה. המציאות האימתנית, המעלה כיסופים לעתיד טוב יותר, משתקפת בבית ד', בשורות 1-2: "לא נצרבת בלהט / השרפות, בדרכים שסמרו מאימה ודם". השרפות והדרכים הפוחדות הן תמונה מטאפורית הממחישה את האלימות המאפיינת את תקופת המלחמה שהתחוללה באירופה הרחוקה. רמזים למציאות זו מצויים גם בבית א' במילה "ידקרוך", כמו גם בבית ב', באזכור החשיכה שתיעלם הודות ל"אור בשולי הענן".
- נוכח המציאות הקשה, הדוברת השירית מתארת חזון של עתיד טוב יותר שעיקרו הנאה תמימה ופשוטה מיפי הטבע.

"המפתח" / יצחק בשביס זינגר

שאלה מספר 12

אנלוגיה ניגודית בין פתיחת הסיפור לסוף הסיפור מאפיינת את השינוי שעברה גיבורת הסיפור, בסי פופקין. בתחילת הסיפור בסי מתוארת כחשדנית וכמסתגרת בביתה ובסוף הסיפור היא מתוארת כמנוחמת ומפויסת. אנלוגיה ניגודית זו מאירה את תהליך ההתפכחות שעברה בסי.

- הסיפור "המפתח" ליצחק בשביס זינגר הוא סיפור התפכחות. בסי פופקין זונחת תפיסת עולם לפיה העולם נגדה ומאמצת תפיסת עולם חיובית. העלילה מתארת יום בחייה של בסי פופקין, במהלכו היא חווה הארה המביאה לתיקון חלקי.
- בפתיחה מוצגת גיבורת הסיפור, בסי, המתארגנת לצאת לקניות. בסי, המתגוררת בשכונת מנהטן בניו יורק, מתוארת כאישה חרדה ורדופה. לאחר שבעלה סם נפטר היא הלכה והתבודדה, וכעת היא משוכנעת ששכניה מנסים להזיק לה ולסלקה מדירתה וכי כוחות שליליים מתכוונים לפגוע בה בזדון. תפיסת העולם העוינת משפיעה על התנהגותה, על מצב רוחה ועל שיקולי דעתה. התנהלות זו גבתה ממנה מחיר כבד – היא הזניחה את עצמה ואת דירתה, ואיבדה שליטה על המרחב שבו היא חיה. כאשר היא מוכנה ליציאה היא נועלת את הבית, מחזקת את הנעילה באמצעות מרק בחור המנעול, ותוחבת פתקים בחריץ הדלת בכדי שתוכל לזהות אם מישהו פרץ לביתה.
- מסע הקניות מעורר בה סלידה ופחד מן העולם החיצון. היא רואה את השכונה כמקום מנוכר ומאיים, מלא בטיפוסים מפוקפקים ובריחות מחליאים.

- היא שבה לביתה מותשת, אך בדיוק באותה נקודה מתרחש משבר - המפתח נשבר. זוהי נקודת משבר עבור בסי. אין לה מפתח חלופי והיא חוששת לפנות לאחד משכניה משום שהיא רואה בהם אויבים.
- היא יורדת למטה לנסות למצוא פתרון, אך לאחר זמן מה נרדמת על מדרגות הכנסייה מרוב תשישות. כאשר היא קמה מתרחש מפנה: הארנק, שהייתה משוכנעת שנגנב בזמן שנמנמה, נמצא ממש לידה. מאותו רגע היא משנה את גישתה. היא עושה חשבון נפש ומצליחה לראות את העולם בעיניים חדשות.
- היא מחליטה לשוב לביתה, אלא שהפעם היא חווה את השכונה כמקום שליו יותר. במקום גל החום שפקד אותה בצהריים היא חשה את הרוח הנעימה מההדסון, במקום ריחות מבחילים עולים ריחות של קפה ועשב. לפתע האנשים החולפים מולה ברחוב נראים לה טהורים ומסבירים פנים והיא מגיעה למסקנה שלא כולם בשכונה פושעים כפי שחשבה.
- כאשר היא שבה לביתה ממהר שוער הבניין לעזור לה. למרות שהייתה משוכנעת שהם שוחרי רעתה, מתברר כעת שהשוער דואג לה ומביא מיד מפתח חלופי בכדי להכניס אותה לדירתה ושהשכנה שמרה בביתה על המצרכים של בסי שהושארו מחוץ לדירה.
- בסיום הסיפור נשכבת בסי על מיטתה, ונוכרת בירח הדבש שלה עם בעלה, שם נאמר להם שבמקום זה "אין צורך במפתח", משום שמדובר במקום מוגן. היא עוזבת את העולם בתחושת ביטחון ומוגנות.
- האנלוגיה הניגודית בין ההתחלה לסיום מאפיינת את תהליך ההתפכחות של בסי. תהליך זה מעוצב על ידי מוטיב המפתח: בתחילה משמש המפתח להסתגרות, אך בהמשך הוא "פותח דלת במוחה" ומאפשר לה לראות את העולם באור חדש ולקיים קשרים עם הסובבים אותה. חוסר הצורך במפתח בסיום מאפיין את תחושת המוגנות והפתיחות שלה בסוף התהליך.

"הרופא וגרושתו" / ש"י עגנון

שאלה מספר 13

פרק הפתיחה בסיפור "הרופא וגרושתו" מציג את הרקע, בית חולים בווינה, ואת הדמויות, הרופא המספר והאחות דינה, שעתידה להיות אשתו. הפתיחה מחזירה לסיפור, באמצעות רמזים מטרימים, גם את הבעיה: מחלתו של הרופא, שתביא לקץ האושר הזוגי. פרטי הרקע תורמים לניסוח המסר האוניברסלי של היצירה.

- הרופא וגרושתו הוא סיפור על אהבה שלא מומשה בשל קנאתו האובססיבית של הרופא.
- הסיפור נפתח בבית חולים, שבו נפגשים לראשונה הרופא והאחות דינה. כבר בכותרת הסיפור ניתן להבין כי הקשר בין השניים לא יחזיק מעמד, על אף האהבה הגדולה. הפרק הראשון מוקדש לאפיון דמותה של דינה כאישה חיונית, יפה, בעלת קסם אישי ואהובה על כולם. בפרק זה מעוצבות איכויותיה של דינה באמצעות מוטיב התכלת השחורה והאנלוגיות הניגודיות לפרופסור

ולאחות הראשית, המאירות אותה כרגישה ואנושית. בפרק עולים רמזים מטרימים למחלתו של הרופא ולאכזריות שתאפיין את התנהגותו: הוא משווה עצמו לחולים, וסוטה מהנושא כדי לתאר את מותו המזוויע של הפרופסור בשואה.

- שאר פרקי הסיפור מפתחים את הבעיה: מחלת הרופא שתביא להרס האושר הזוגי:
- בפרק ב' מופיע לראשונה מוטיב הפרחים המאפיין את התעצמות מחלתו של הרופא. הוא רדוף על ידי תחושת נחיתות ורואה צורך למנות את שמות הפרחים בחדרה של דינה בכל השפות שהוא מכיר כדי להרשים אותה. דינה נענית להצעת הנישואין של הרופא והוא מאושר, אך בפרק ג' מבחין שמהו מטריד אותה - "התכלת השחורה שבעיניה השחירה".
- פרק ד' חושף את התעצמות המחלה. דינה מגלה לרופא ש"דברים היו לי עם אחר". הגילוי מחולל את התפרצות מחלתו.
- השניים נישאים בחתונה צנועה וללא אורחים. במהלך הטקס משווה הרופא את דינה לאישה שקלקלה עם גברים רבים, מה שמשקף את האופן המעוות שבו הוא רואה את המציאות. קריסת החופה מעל הזוג משמשת כרמז מטרים נוסף להתמוטטות הקשר עקב המחלה.
- בפרק ז' מתוארת יציאתו של הזוג לירח דבש. מוטיב הפרחים מופיע שוב ומאפיין את הכפייתיות של הרופא שמאלץ את דינה להריח את הפרחים שהונחו בחדרם, מה שמתאר את התגברות המחלה ואת האומללות שהיא מחדירה לחיי השניים.
- פרק ח' פורש את שגרת חיי הנישואין הרוויים בהצקות בלתי פוסקות של הרופא ומוטיב הפרחים משמש כדי לאפיין את ההחמרה במצבו: הוא לא מסוגל לראות פרחים מבלי להיזכר בבלבר.
- רעיון הגט מועלה לראשונה על ידי דינה, אך באופן פרדוקסלי החיים שבים למסלולם. לזמן מה נראה כי המצב עשוי להשתפר, אך מתברר שלא.
- רגע השיא בסיפור מגיע בפרק ט', כאשר הבלבר מאושפז בבית החולים שבו עובד הרופא. הפגישה עם הבלבר מסעירה את נפשו של הרופא, החש שנטרפה עליו דעתו.
- לאחר מכן חולם הרופא חלום על הבלבר. החלום משקף את מודעתו לחומרת מצבו הנפשי. הרופא מספר על כך לדינה, שמבינה שאין עתיד לקשר ביניהם.
- דינה, שהחלה במקביל לצאת לחיים עצמאיים, מבקשת גט. לאחר זמן מה הוא נענה לבקשת ונותן לה גט, והשניים נפרדים לנצח.
- בסיום הסיפור מודה הרופא כי בלילות הוא ממשיך לחלום על דינה ועל התכלת השחורה בעיניה. מדי פעם הוא קם ממיטתו "כאותם החולים שטיפלה בהם ומושיט את שתי ידי וקורא אחות אחות בואי אצלי". החזרה מייצרת סיום מעגלי ומנסחת תחושה של אין מוצא.

- הרמזים המטרימים בפרק הפתיחה, שרמזו על מחלת הרופא, מתממשים לאורך כל פרקי הסיפור המתארים את ההחמרה במחלת הרופא. מעבר לכך, הפתיחה מסרה פרטי רקע שתרמו לניסוח המסר. העובדה שכל האירועים התרחשו בבית חולים - מרחב של ידע מדעי ורציונליות, ושהדמויות הם רופא ואחות, מבהירה לקורא עד כמה הרציונליות, הקדמה והמודרניות הן שבירות ועד כמה "גרועים" אנו מכל מחזיקי נושנות".

"חלום בדמי כבוד" / גרמאו מנגיסטו

שאלה מספר 14

דיאלוג הסיום בסיפור "חלום בדמי כבוד", בין אמואייש מנשה לבין הכהן איוב בטיבבו, מנסח את תחושת הכאב שחשו העולים לנוכח התנפצות האשליה: העולים אכן הגשימו את חלומם לחיות בארץ ישראל, אך נאלצו לשלם "בדמי כבוד", כלומר, במחיר אישי כבד.

- "חלום בדמי כבוד" מאת גרמאו מנגיסטו, הוא סיפור על התפכחות מחלום גאולה אוטופי. במרכז הסיפור עומדת חוויית המפגש הראשוני של עולי אתיופיה עם ארץ ישראל, במסגרת "מבצע משה" בשנים 1984-1985.
- העלילה משרטטת את חוויית המפגש של העולים מאתיופיה עם המרחב והחברה הישראלית מבעד לעיניה של אמואייש מנשה, קשישה, הנשואה לכהן איוב בטיבבו, אחד מראשי הקהילה.
- הסיפור נפתח במטוס הצבאי בו יושבים 71 העולים בדרכם ארצה, במסגרת "מבצע משה". הכבוד שרוחשים לו בני הקהילה מומחש על ידי ההרמוז למספר חברי הרכב הסנהדרין.
- התחושה השלטת היא של התפעמות המלווה את קץ הגלות בת אלפיים השנים. ברקע עולים באמואייש מנשה חששות בנוגע לעתידם. בעלה מרגיע אותה ומבטיח לה שבירושלים יישמר כבודם של העולים.
- במטוס משתררת דממה המאפיינת את היראה של כל אחד מהנוכחים המצייר לעצמו בדמיונו תמונה של ירושלים, תמונה השואבת השראה מחזון אחרית הימים.
- עם הנחיתה רצים העולים לנשק את אדמת ארץ ישראל, אך כאן מופיע לראשונה רגע של התפכחות: מתברר שהאדמה מכוסה בזפת והכהן נפצע במצחו ומדמם. אמואייש נבהלת והוא שוב מפיג את חששותיה ורואה בדם הזולג "ברית ביננו לבין ירושלים".
- תחושת ההתפכחות מהחלום עולה שוב ביתר שאת נוכח קבלת הפנים הקרה והמנוכרת באולם הנוסעים. העולים מתקבלים על ידי מה שאמואייש מפרשת כ"בת קולי", במקום על ידי אדם.

- הכהן ממשיך להביע אופטימיות עד שהוא נעמד מול 71 הכיסאות המסודרים עבור העולים באותו גובה. הכהן רגיל להתיישב תמיד על כיסא מורם. בעידוד רעייתו עורמים צעירי הקהילה כסאות זה על זה בכדי להגביה את מושבו, אך ביושבו הוא מתמוטט תחת ערימת הכיסאות ובני הקהילה נותרים המומים ונאלמים דום.
- מטפורת הכיסאות ש"התהוללו מעליו" ממחישה את חילול כבודו של הכהן. מוטיב הכבוד והדממה מאפיין את תהליך ההתפכחות שעוברים העולים עם הגעתם ארצה.
- מכאן ואילך הולכת ומתבהרת המציאות החדשה שבה שולטות תחושות של בלבול, עלבון וניכור: מתייחסים אליהם כאל אנשים פגומים, שצריך להטמיע בהם דרך חיים חדשה. פקידת הסוכנות לבושה בלבוש לא צנוע אשר פוגע בעולים. היא מוסיפה חטא על פשע כאשר היא אומרת לכהן ששמו יעוברת ומכנה אותו "מוזר", מה שמוביל את אמואייש מנשה לתייג אותה כ"משוגעת".
- ברכבת בדרכם למרכז הקליטה נאלץ הכהן לשבת בכיסא רגיל ומצוקתו מתוארת באמצעות העורקים הכבדים שחורצים את מצחו. אנשי הקהילה, לאות כבוד, התיישבו על הרצפה, כדי לשמור על הבדלי הגבהים בינם לבין הכהן.
- התחנה האחרונה היא מרכז הקליטה, שם באים לידי ביטוי הניכור וחוסר הרגישות כשנציגי המרחב הישראלי ממשטרים את העולים ומנסים ללמד אותם לאמץ תרבות חדשה. במרכז משכנים את המבוגרים בקומות התחתונות, בעוד שאת הצעירים בקומות העליונות, דבר שמתפרש כחוסר כבוד בקרב העולים.
- התחושה השלטת בסיום היא תחושה של כאב. אמואייש מנסה לעודד את בעלה ואומרת "הגשמו חלום". הכהן נאנח ואומר "הגשמו חלום בדמי כבוד". כלומר – הגשמו חלום במחיר כבודנו, או הפסדנו את כבודנו כדי להגשים את חלום הגאולה. המילה "דם" מתקשרת גם לכאב המלווה את החוויה וגם לפתגם "המלבין פני חברו ברבים כאילו שפך דמים".
- עם זאת, אפשר לראות בדברי הסיום גם ניצוץ של תקווה: "טובה שבעתיים התפכחות מאשליה מאשר חלום אוטופי".

פרק שלישי – דרמה

אם בחרת בפרק זה, יש לענות על אחת מן השאלות 15-20

"אנטיגונה" / סופוקלס

שאלה מספר 15

הטרגדיה מסתיימת עם התפכחותו של קריאון, המגיע לתובנה שיוהרתו ועיקשותו הביאו עליו את אסונו. באמצעות המסר שמנסחת המקהלה בסיום ניתן להבין שחוק האלים מחייב יותר מחוק המלך ושגאוה מביאה לאסון. מכאן, שסוף זה היה בלתי נמנע כי על בימת המחזה מהפרולוג ואילך עלו שתי דמויות גאות ובלתי מתפשרות.

- במרכז המחזה קונפליקט בין חוק האלים, המיוצג על ידי אנטיגונה, לבין חוק המלך, שאותו מייצג קראון.
- בפתחת המחזה מתעמתת אנטיגונה עם אחותה. אנטיגונה מבקשת מאיסמנה לסייע לה לקבור את אחיהם, פולינקס, שהוביל מרד נגד העיר. איסמנה מזהירה אותה מפני הפרת צו המלך החדש, האוסר לקבור בוגדים, אך אנטיגונה מתעקשת לקבור את המת, ולבסוף עושה זאת בעצמה באומץ ותחת סיכון.
- בהמשך מנמק המלך החדש, קריאון, את החלטתו לחוקק את החוק וטוען כי עניינו שמירה על ביטחון המדינה מבוגדים. כבר בפתחה ובהמשך במערכה הראשונה מתאפיינות הדמויות הראשיות בגאווה וביוהרה. אנטיגונה מתכחשת לחוק המלך וקריאון מתכחש לחוק האלים כשהוא מחוקק צו המנוגד למוסכמה המקובלת.
- במערכה השנייה מתעמתים השניים. אנטיגונה לא מכחישה שקברה את המת בעודה יודעת על הצו האוסר את קבורתו. לשאלת קריאון כיצד העזה להפר אותו היא משיבה שהיא מצייתת רק לחוקי האלים. קריאון דורש לכלוא אותה מיד בארמון ומכריז "אישה לא תשתלט עלי". הגאווה שמפגינים השניים מסלימה את הקונפליקט.
- במערכה השלישית מנסה בנו של קריאון, היימון, לפשר בין השניים. הוא ניגש לאביו בכבוד ומתוך רצון לפתור את הסכסוך. הוא מעדכן אותו שהעיר תומכת במעשיה של אנטיגונה, ובאמצעות שני משלים קורא לו להגמיש את עמדותיו. קריאון מאבד את עשתונותו, מתעמת עם בנו ומגרש אותו, ולאחר מכן פוקד על כליאתה של אנטיגונה בנקיק צורים מחוץ לעיר, ללא מזון ומים. הגאווה, ההתנשאות, חוסר היכולת להקשיב לאחר והאמונה בצדקת דרכו מקשיחות את עמדתו של קריאון.
- אנטיגונה, המובלת אל מותה במערכה הרביעית, מקוננת על סופה האיום. היא משווה עצמה לאלה, מתייחסת לתפקיד של גורל בחיי אדם. היא פורשת את הסיבות שהובילו אותה להפר את צו המלך ומבהירה כי למען בעל או בן לא הייתה עושה זאת, מתוך תסכול ותחושת אכזבה היא יוצאת נגד האלים, ומסיימת את המונולוג כבת מלך גאה, המודעת לעוצמתה. אנטיגונה הולכת עד קצה גבול היכולת עם אהבתה ונאמנותה למשפחתה.
- במערכה החמישית קריאון מתעמת עם הנביא טריסיאס המכריע את הקונפליקט ומבהיר כי צו המלך אינו מקובל על האלים ומאיץ בו להשיב את הסדר על כנו. קריאון מאשים אותו בשחיתות ודבק בעמדתו, אך לאחר שהנביא יוצא תוך נבואה שתבטיח את מותו של יוצא חלציו, ביטחונו של קריאון מתערער. הוא ניגש לקבור את המת ולשחרר את אנטיגונה אך עושה זאת מאוחר מדי. אנטיגונה שמה קץ לחייה ובעקבותיה התאבד גם היימון. אורידיקה, אשתו של קריאון ששומעת על האסון, מתאבדת גם היא וקריאון מתמוטט מכאב. הסבל מוביל אותו להכרה בשגיאותיו, שגרמו לאסון הכבד.

- אי הציות למלך, ההשוואה לאלה כמו גם ההתאבדות הם הפרת הסדר הקיים, הם ההיבריס של אנטיגונה.
- גם קריאון חוטא בהיבריס. הוא ממרה את פי האלים, אינו מקשיב לבנו ומתעמת עם הנביא. גאווה זו הביאה לסיום הבלתי נמנע של הקטסטרופה.
- הסיום הקטסטרופלי הוא בלתי נמנע, כאמור, בגלל אופי הגיבורים הטראגיים. על פי דורותיאה קרוק, הגיבור הטראגי מייצג תכונה אנושית, איתה הוא הולך עד קצה גבול היכולת ועמה הוא מתמודד בכלים המוכרים של היצור האנושי: אנטיגונה מייצגת את הנאמנות למשפחה וקריאון את תבונת המדינה. הוא מוכן למות למען עירו האהובה ואינו מוכן לקבור את הבוגד. היא מוכנה ללכת אל מותה, לוותר על חייה, על נעוריה, למען אחיה. שניהם דמויות נעלות החוטאות בחטא ההיבריס.
- הגיבור הטראגי ניחן בשתי תכונות מרכזיות, אומץ לב ואצילות נפש:
- אומץ לב - בבסיסו גודש חיות ויצריות בתוספת חרון ויכולת התלהטות. בעיקרו אומץ לב מוסרי, הבא לידי ביטוי בעמידה ללא התחמקות בפני הכאב בסיטואציה היציגה ובחקר שלה.
- אנטיגונה מתלהטת כשהיא שומעת על צו המלך האוסר לקבור את אחיה. היא בעלת אומץ לב מוסרי וקוברת את המת. על פי הבנתה, זה המעשה הנכון לעשות. היא מודעת לכך שסבלה הוא תולדה של מעשיה.
- קריאון מתלהט כאשר הוא נוכח שאנטיגונה המרה את פיו. הוא מתמלא כעס על בנו, המערער על החלטתו, ועל טריסיאס, החולק על צדקת פועלו. הוא מודע לכך שעיקשותו הביאה למותם של יקיריו. במונולוג הסיום, הוא מבטא תחושת אחריות ברורה.
- אצילות נפש – קריאון מפגין אצילות נפש כשהוא מודה שטעה ואנטיגונה מפגינה אצילות נפש כשהיא עומדת על דעתה ולא נסוגה ממנה.

“אנטיגונה” / סופוקלס

שאלה מספר 16

היחסים בין השליט, קריאון, לבין האזרחים באים לידי ביטוי בטרגדיה “אנטיגונה” בדיאלוגים מרכזיים בכל אחת ממערכות המחזה. השליט הוא סמכות כל יכולה, המשליט וכופה את רצונו על נתיניו, המגלים מעט אומץ בהתמודדות עמו. המקהלה המורכבת מזקני העם, לעיתים מייצעת לו, לעיתים מסתייגת מדבריו, אך לא בנחישות.

סעיף א

- המחזה נפתח בדיאלוג בין אנטיגונה לאיסמנה, שבמהלכו מנסחת אנטיגונה השקפת עולם שעיקרה ציות לחוק האלים, ומבקשת מאחותה לסייע לה לקבור את אחיהם, וזאת בניגוד לחוק המלך החדש האוסר על קבורת האח, בשל היותו בוגד שחבר לצבא האויב. איסמנה אחותה מזהירה אותה ומצביעה על הסכנות האורבות לכול מי שמפר את חוק המלך.
- במערכה הראשונה עולה על הבימה קריאון ומסביר את השקפת העולם שבהשראתה חוקק את הצו. הוא מסביר שכשליט, האחראי על בטחון הממלכה, עליו להתייחס בחומרה לכל מעשה בגידה. הוא מנסה לצייר את עצמו כשליט מקשיב ודמוקרטי, אך הוא מתנהג כרודן. המלך מנסח את דבריו ונותן תוקף להנחיותיו במילים אלו: זה חפצי, זו עמדותי. המלך מאיים בעונש מוות על כל מי שימרה את פיו. בסוף המערכה מתברר שהבוגד נקבר והמקהלה רומזת שאולי זהו רצון האלים. קריאון זועם ומבטל אמירה זו בטענה שהאלים אינם נותנים את דעתם על הבוגד.
- המערכה השנייה עומדת בסימן עימות ישיר בין אנטיגונה לקריאון. לאחר שקברה את אחיה ונתפסה, מובלת אנטיגונה לקריאון והשומר המלווה אותה מסתלק במהירות מחשש לבאות. השומר מנסח את העמדה של האזרח הפשוט, הרואה באנטיגונה גיבורה המגוננת כציפור על גוזליה, אך הוא אינו מעז להתעמת עם המלך. אנטיגונה אינה נבהלת ואינה נרתעת מקריאון. הוא מעניק לה שלושה פתחי מילוט: האם קברה את המת? האם ידעה על החוק האוסר על קבורת בוגדים? איך העזה לבוז למלך. היא משיבה כי צו המלך מנוגד לחוק האלים ומסבירה שמילאה את חובתה המשפחתית. לאחר חילופי דברים קשים מחליט קריאון לכלוא אותה בארמון.
- במערכה השלישית מתייצב מול המלך היימון, בנו, המאורס לאנטיגונה. הוא מעדכן אותו כי בני העיר חוששים להביע את דעתם בפומבי, אך מצדדים באנטיגונה. השניים מתעמתים והיימון קורא לו לנהוג במתינות. הוא נעזר במשל האילן ובמשל הספן כדי להמחיש את הצורך בגמישות מחשבתית, אך קריאון מסלק אותו ומחליט להחמיר את עונשה של אנטיגונה ושולח אותה למות ברעב בנקיק צורים מחוץ לעיר.
- המערכה הרביעית מציגה את סבלה של אנטיגונה המובלת אל מותה ומנסחת את עמדותיה ואת הסיבות שהובילה אותה להחליט לקבור את אחיה.
- במערכה החמישית מגיעים שיכרון הכוח ורודנותו של קריאון לשיאם. הנביא טרסיאס מכריע את הקונפליקט וטוען שהאלים כועסים וכי על קריאון לקבור את המת. קריאון אינו מוכן לקבל ביקורת, מטיח בנביא האשמות קשות ומשנה את דעתו רק לאחר שטרסיאס מנבא נבואת זעם. כאן מתואר דיאלוג רב עוצמה בין קריאון ובין המקהלה, הכוללת את זקני העם. בדיאלוג זה

משכנעת המקהלה את המלך ללכת ולקבור את המת ולשחרר את אנטיגונה. בפעם ראשונה קריאון מקשיב, אך פועל בסדר הפוך. קודם הוא קובר את המת ורק אחר כך משחרר את אנטיגונה, ולכן מאחר את המועד.

- בסוף המערכה החמישית, לאחר שאיבד את בנו ואת אשתו, מגיע קריאון להכרה לפיה גאוותו ועיקשותו גרמו לו לאבד את היקר לו מכל.
- המקהלה מנסחת בסיום את המסר: חוק האלים מחייב והגאווה מביאה לאסון.

סעיף ב

לדעתי היחסים בין שליט לאזרחים רלוונטיים לימינו במדינות מסוימות. קריאון הוא שליט רודני, המנמק את החלטותיו בשיקולי ביטחון. דבר דומה ניתן לראות היום במדינות בעלות משטר דיקטטורי, כגון צפון קוריאה. שם משליט קים ג'ונג און משטר פחד המהלך אימים על הנתינים. לטענתו הוא מגן על מדינתו מאימת המערב ומה שהוא מכנה "האימפריאליסטים" כאשר הוא מפתח נשק גרעיני ועורך ניסויים ראוותניים, וכן מנתק את בני עמו משאר מדינות העולם ומגביל את חופש המידע והתנועה שלהם. עם זאת, ניתן לראות שמשטר זה אכזרי יותר מזה המתואר בטרגדיה. בניגוד לקריאון, שמנסה להעניק לאנטיגונה פתחי מילוט ולאפשר לה לחזור בה, מי שמעז לעבור על החוקים הקלים ביותר בצפון קוריאה נידון מיד וללא אפשרות לרחמים לעונשים כבדים כגון עבודות כפייה, עינויים ומוות.

פרק שלישי – רומאן ונובלה

נבחן שבחר בפרק זה, נדרש לענות על אחת מהשאלות 21-23.

"הדבר" – אלבר קאמי

שאלה מספר 21

ברומן "הדבר" מאת אלבר קאמי, ד"ר רייה, הדמות המרכזית, לא עובר שינוי באופי, לא בהשקפת עולמו ולא בדרך שהוא תופס את עצמו ואת הזולת. ד"ר רייה עולה על בימת הרומן כהומניסט, כאוהב אדם, כרופא אחראי ומסור. עם התפרצות מגפת הדבר בעירו, אוראן, הוא ממשיך בדרכו, מתמסר להצלת החולים, עובד ללא לאות למצוא נוגדן לנגיף תוך שהוא מפגין אהבה אנושית בסיסית.

- מגפת הדבר הגיעה במפתיע. היא התנהלה באופן בלתי צפוי, שרירותי. תסמיניה לא היו ברורים או חד משמעיים. יש כאלה שהנסיוב שהוכן עזר להם ויש כאלה שלא. פיליפ, בנו בן ה-8 של השופט אותון, מת מוות בייסורים למרות שקיבל את הנסיוב. אותו נסיוב הציל את גראן, פקיד העירייה, אך לא הועיל לטארו, ראש חוליית המתנדבים, שהיה אחד מקורבנותיה האחרונים של המגיפה.
- מגפת הדבר הייתה תוקפנית. בשיאה מתו בשבוע אחד שבע מאות אנשים. בסופו של דבר, המגיפה הודברה כתוצאה מעשייה סזיפית של כמה מתושבי העיר: ד"ר רייה - רופא העירייה, גראן - פקיד

העירייה, ראמבר - עיתונאי שבא לכתוב כתבה על התנאים ההיגייניים אצל הערבים וטארו - אורח ממחוז לעיר. הם לחמו במגיפה הקטלנית, המתנהלת באופן חסר פשר, על ידי עזרה לזולת, מתוך אהבת אדם.

- ד"ר רייה מאופיין כרופא אמיתי, המפעיל אמפתיה וחמלה אנושית ומסור לחוליו. הוא מותקף על ידי אחד החולים כאדם ללא לב, אך דווקא עובדת היותו בעל לב מאפשרת לו לעבוד במסירות כה רבה עם החולים. הוא מבין את הזולת ומזדהה איתו. בשם הצדק ואהבת הזולת, הוא מטפל בחולים חסרי ממון מהפרברים בחינם, עוד לפני פרוץ המגיפה. הוא נאבק במגיפה עוד לפני שאובחנה באופן רשמי. הוא פונה לרשויות, אשר מעדיפות לעצום עיניים, דואג לכנס את וועדת התברואה ונלחם בבירוקרטיה, כדי למנוע את התפרצות המגיפה. ד"ר רייה הוא גיבור סיזיפי.
- בזמן המגיפה, הוא מתיש את עצמו ומטפל בחולי הדבר עד כדי הקרבה עצמית. בניגוד לאב פנלו, הדואג לגאולת האדם, ד"ר רייה, כרופא, מרגיש מחויב לבריאות האדם. הוא מאמין שהגשת עזרה לחולי הדבר היא הדבר ההגון והמתבקש: "לגבי ההגינות היא לעשות את עבודתי המקצועית".
- טיפולו המסור בחולי הדבר מונע על ידי אהבת אדם: "מה שמעניין אותי זה להיות אדם". להבנתו, "עולם ללא אהבה הוא עולם מת".
- ד"ר רייה, כמספר, רוכש מעמד נבואי כמעט. הוא יודע ש"השמחה עדיין בסכנה, שכן הוא יודע מה שלא ידע ההמון הצוהל הזה, מה שכתוב בספרים, שחיידק הדבר לא מת ולא נעלם לעולם..."
- הדבר היא יצירה אלגורית אקזיסטנציאליסטית. העלילה חסרת הסיבתיות יוצרת תמונת עולם שבה שולט אבסורד קיומי, הדמויות מדגימות בהתנהלותן את דרכי ההתמודדות עם האבסורד הקיומי, ומערכות היחסים בין הדמויות מעלות על נס את חשיבות אהבת אדם במציאות אבסורדית.

"הדבר" – אלבר קאמי

שאלה מספר 22

האירועים בהם בחרתי להתמקד ברומן "הדבר" מאת אלבר קאמי הם הרחצה בים והדיאלוג בין ד"ר רייה, רופא העיר, והאב פנלו, איש הדת, לאחר מות פיליפ. אירוע הרחצה בים מדגים וממחיש שרק באמצעות ידידות ואהבת אדם אפשר להתמודד עם עם אסון קיומי כמו מגפת הדבר. הדיאלוג בין ד"ר רייה לבין האב פנלו אחרי מותו של הילד פיליפ חשף את העמדות המנוגדות של השניים. למרות המחלוקות יודע ד"ר רייה שאין לתת לאל להפריד ביניהם, כי שניהם בסך הכול בני אדם הנלחמים במגיפה.

- העיר אוראן נתקפה על ידי מגפת דבר קטלנית. פרנסי העיר החליטו על סגר. הדבר הביא על העיר מוות, סבל, בדידות, עוני, געגועים. הדבר איין את העיר, רוקן אותה מאהבה, מתקווה, מרגשות גדולים, מקולות ומצבעים. בשיא המגפה מתו ממנה 700 אנשים בשבוע.

- פיליפ, בנו של השופט אותון, נדבק במגפה. הנער התייסר בייסורי תופת משך זמן ארוך. ד"ר רייה, רופא העיר, הזריק לו נסיוב שפיתח ד"ר קסטל בתקווה להצילו. מול מיטתו של החולה המתייסר עמדו כל אלה שהתגייסו להילחם במגפה התוקפנית והבלתי-ברורה: פנלו, איש הדת; רמבר, עיתונאי שנקלע לעיר והתגייס לעזרת החולים; גראן, עוד מתנדב המגיש עזרה וטארו שהפעיל את חוליית המתנדבים. כולם עקבו בתקווה, אך ללא הועיל, נראה שהנסיוב לא עזר. האב פנלו אמר שאם נגזר על הנער למות, מתן הנסיוב רק יאריך את ייסוריו. ד"ר רייה חשק את שפתיו, טארו הסב את פניו, גראן נטש את מיטת החולה, האב פנלו התפלל להצלתו – אך הילד נפטר.
- אירוע זה חשף את אימת המחלה, את הסבל שהיא גורמת לקורבנותיה. הוא הפנה את אור הזרקורים להבדלי הגישות בין ד"ר רייה והאב פנלו. בעוד האב פנלו ראה במגפה ביטוי לעונש אלוהי, הרי ד"ר רייה מודע למקריות שבמחלה ולחוסר ההיגיון שבה. מותו של נער בן שמונה שלא עשה רע לאיש אישר את עמדתו של ד"ר רייה, החושב שאין שום הצדקה אלוהית למוות זה וטוען שלעולם לא יוכל לאהוב את הבריאה האחראית לסבל כזה. מול פנלו הדואג לגאולת האדם, עומד רייה הפועל למען בריאות האדם מתוך אהבת אדם. מול האב פנלו, האומר שאין להילחם במגפה, עומד ד"ר רייה הנלחם מלחמה סיזיפית במגפה עד כדי הקרבה עצמית.
- עימות התחולל בין האב פנלו לד"ר רייה לאחר מות פיליפ. השניים מנסחים עמדות שונות בנוגע לאל, אך עם זאת מבינים שלמרות העמדות השונות, שניהם סובלים מהמוות ומהמגפה ושניהם נלחמים בהם. דברי הפרידה של ד"ר רייה על כך שהאל לא יכול להפריד ביניהם משקפים את החשיבות שמייחס ד"ר רייה לסולידריות ולידידות בקיום האנושי.
- הדיאלוג בין טארו וד"ר רייה לאחר הביקור אצל חולה הקצרת מאיר את הדמויות, מנסח תובנות מרכזיות ברומן ומקדם את העלילה לקראת שיאה. טארו הוא אורח מחוץ לעיר המתעד את אירועי הדבר. ד"ר רייה קרא לטארו "ידידי" עוד לפני שהכירו לעומק. הדיאלוג יצר תחושת אחווה בין השניים, והם חומקים מהעיר מוכת הדבר והולכים לרחוץ עירומים בים. זוהי סצנת ידידות הממחישה את חשיבות הקשר האנושי ומציגה אותו כמרום מהבדידות, כמטעין את הקיום האנושי במשמעות וכמעניק שלוה ואושר לבני אנוש.
- סצנת הרחצה בים עומדת בסימן של עונג גופני שבסופו מרגיש רייה אושר, וכשהוא מביט אל פניו של טארו, הוא מנחש שגם פניו מביעות אושר. סצנה זאת מנסחת תובנה שלפיה בעולם חסר משמעות יש משמעות רק לאדם.
- שני האירועים חושפים היבט מרכזי ביצירה: רק לאדם יש משמעות בעולם חסר משמעות.
- הדבר היא יצירה אלגורית אקזיסטנציאליסטית. העלילה חסרת הסיבתיות יוצרת תמונת עולם שבה שולט אבסורד קיומי, הדמויות מדגימות בהתנהלותן את דרכי ההתמודדות עם האבסורד הקיומי, ומערכות היחסים בין הדמויות מעלות על נס את חשיבות אהבת אדם במציאות אבסורדית.

”הדבר” – אלבר קאמי

שאלה מספר 23

הרומן ”הדבר” מאת אלבר קאמי עוסק בסוגיה מוסרית בסיסית: כיצד לנהוג בעת אסון קיומי? למי האדם מחויב, לעצמו או לחברה? הרומן מתאר את הסוגיה מנקודות מבט של דמויות שונות ביצירה.

סעיף א

- מגפת הדבר הביאה עמה לעיר אוראן גלות, פירוד, ייאוש, בדידות, מוות. הדבר המית את הרגשות הנעלים, המית את האהבה, כיבה את הצבעים והקולות והוביל להתאיינות כללית. מגפת הדבר הגיעה במפתיע. היא התנהלה באופן בלתי-צפוי בהתאם למקריות לא ברורה. תסמיניה לא היו ברורים ולא חד-משמעיים. היו כאלו שהנסיב שהוכן עזר להם והיו כאלה שלא. בסופו של דבר מגפת הדבר הודברה כתוצאה מעשייה סזיפית של כמה מתושבי העיר, אך ד”ר רייה, רופא העיירה, יודע שהניצחון אינו סופי. יום אחד חידק הדבר יעורר את חולדותיו ויתקוף עוד עיר מאושרת.
- סוגיה מוסרית בסיסית מתוארת מנקודות מבט שונות;
- איש הדת, האב פנלו, מציג נקודת מבט דתית כשהוא סובר שאסון קיומי הוא עונש אלוהי, לכן על האדם לשפר את התנהלותו המוסרית והדתית.
- הרופא, ד”ר רייה, מציג נקודת מבט הומניסטית. הוא גורס שאין צורך לנסות לגאול את נפש האדם, אלא יש לדאוג לבריאותו. הרופא מכלה את כוחו ומתמסר לריפוי החולים ולהדברת המגיפה.
- טארו, אורח מחוץ לעיר, מציג נקודת מבט אידיאליסטית. הוא מקים את יחידת המתנדבים ומנהל את כל המהלכים הנלווים לעבודת הרופא כמו: פינוי גופות, טיהור מקווי מים. הוא רוצה להילחם במגפה כדי לבנות עולם טוב יותר.
- ראמבר, עיתונאי מחוץ לעיר, מציג נקודת מבט אישית. הוא רוצה לברוח מהעיר הנגועה ולהתאחד עם אהובתו, כי הוא מחויב לאהבה ולא לכלל. בסופו של יום, הוא משנה את עמדתו, מפגין סולידריות ונשאר לעזור לחולי הדבר.
- קוטאר, פושע שהגיע מחוץ לעיר, מציג נקודת מבט תועלתית: חייה היום כי מחר תמות. הוא חובר לאנשי השוק השחור ועושה הון מהברחות.
- גראן הפקיד עושה כמיטב יכולתו לעזור וטוען שבני אדם צריכים לעזור אחד לשני. הוא מחפש משמעות לחייו באמצעות כתיבת יצירה ספרותית.
- שאר תושבי העיר אוראן נכנעו למגפה. חלקם ניהלו אורח חיים נהנתני, חלקם נשטפו באמונות טפלות והאמינו, למשל, שלעיסת סוכריות מציצה תמנע הדבקה.

- הדמויות מדגימות שלוש דרכי התמודדות עם המגפה: מרד, הכחשה וויתור, אך רק הלוחמים במגפה והפועלים למען הזולת מתוך אהבת אדם שרדו את המגפה. ד"ר רייה ועוזריו, שהגישו עזרה לזולת מתוך אהבת אדם – שרדו. טארו, שהמניע שלו להגשת עזרה היה רצונו היה ליצור עולם טוב יותר, לא שרד. האב פנלו, שהכחיש את חוסר הפשר וחיפש היגיון במגפה, מת מסיבות לא ברורות. קוטאר, שהפגין חוסר התחשבות אנושית ואנוכיות, מת מוות משפיל. גורל הדמויות מנסח את המסר של היצירה: עשייה למען הזולת מתוך אהבת אדם היא הדרך היחידה להילחם במגפה שהשליטה בעיר אבסורד קיומי.
- הדבר היא יצירה אלגורית אקזיסטנציאליסטית. העלילה חסרת הסיבתיות יוצרת תמונת עולם שבה שולט אבסורד קיומי, הדמויות מדגימות בהתנהלותן את דרכי ההתמודדות עם האבסורד הקיומי, ומערכות היחסים בין הדמויות מעלות על נס את חשיבות אהבת אדם במציאות אבסורדית.

סעיף ב

אני מסכימה עם כל אלו שנלחמו במגיפה וסכנו את עצמם כדי לעזור לכלל. היות ואין לי השכלה רפואית כמו לד"ר רייה ואין לי כוח לשנע גופות כמו לטארו, אני מאמצת את נקודת מבטו של גראן, האיש הפשוט: בשעת אסון קיומי, כל אחד חייב לעשות כמיטב יכולתו, כי רק לאדם יש משמעות בעולם חסר משמעות.